

จริยธรรมเชิงพุทธ : การเสริมสร้างคุณลักษณะของความเป็นครู
ในศตวรรษที่ 21*

BUDDHIST ETHICS : ENHANCING THE CHARACTERISTICS OF BEING
TEACHER IN THE 21ST CENTURY

พระสมพงษ์ ญาณวิถีโก, Phra Sompong Thaongao
สาขาวิชาสังคมศึกษา สังกัดวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

The Social Studies section of MCU, Phuttha Chinarat Buddhist College

พระมหาชนินทร์ ลิขลิตธิพันธ์, Phramaha Chanin Ligkhasittipan
สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

The Social Studies section of Mahachulalongkornrajavidyalaya,
Phrae campus

E-mail : Chanin.new2563@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงองค์ความรู้อันจะเป็นแนวทางในการนำไปพัฒนา ศักยภาพและคุณลักษณะของครูที่เน้นด้านคุณธรรมและจริยธรรมเชิงพุทธ เป็นการชี้ให้เห็น ถึงความสำคัญของความเป็นครูที่ต้องตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ที่ต้องประกอบไปด้วย คุณธรรมจริยธรรม อันจะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาหรือบพร่องในหน้าที่และจิตสำนึก ของความเป็นครูที่พึงมี ช่วยเสริมสร้างคุณค่าของความเป็นครูในยุคใหม่ ที่จะต้องมีการ ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามบทบาทหน้าที่ตามกระแสของสังคมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยประเด็นที่น่าสนใจ คือ การนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็น แนวทางในการตระหนักและสร้างคุณค่าของความเป็นครูให้เกิดความชัดเจนและตอบสนองกับ การเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 และเป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีของนักเรียน สร้างความเชื่อมั่น ความเคารพนับถือ และเป็นแม่พิมพ์ของชาติได้อย่างภาคภูมิใจ

คำสำคัญ : จริยธรรมเชิงพุทธ, ครู, ศตวรรษที่ 21

---

* Received 30 July 2020; Revised 31 December 2020; Accepted 31 December 2020

Abstracts

The purpose of this article is to show the knowledge which will be a guideline to develop the potential and characteristics of teachers who emphasizes the moral and ethical principles of Buddhism. This thing is a importance of teacher who emphasizes the role and duty about the Buddhist ethics for protecting the problem of dnfy and conscious of teacher. It also helps values enhancement of teacher in new era that will have to change life style along with the role of social dimention correctly and suitably. The interesting issue is the application of Buddhist principles in Buddhism as a guideline for recognizing and creating values of being a teacher to be clear and responsive to teaching in the 21st century and to be a good role model of students, confident building, respect and is the model of the nation pridefully.

Keyword : Buddhist Ethics, Teacher, 21st Century

บทนำ

บริบททางสังคมไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคที่เรียกกันว่า ศตวรรษที่ 21 มีความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว เป็นยุคแห่งการสื่อสาร ไร้พรมแดน อันแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยธุรกิจ และรัฐบาลทั่วโลก ซึ่งร่วมกับการพัฒนานวัตกรรมและวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้เราสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้รวดเร็วมากขึ้นภายในเวลาไม่กี่นาทีผ่านช่องทางออนไลน์ ทำให้วิถีชีวิตทางสังคมต้องมีการปรับเปลี่ยนให้รู้เท่าทัน ทุกคนในทุกสาขาอาชีพ ล้วนได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

อาชีพครู เป็นอาชีพหนึ่งในปัจจุบันได้รับผลกระทบมากในเชิงลบจากเทคโนโลยีสารสนเทศ ในการเผยแพร่ข่าวสารอย่างรวดเร็วด้านข่าวความเสียหายที่เกิดจากพฤติกรรมของครู ทั้งในแง่ของความตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจที่จะให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง เช่น ข่าวของการลงโทษนักเรียนที่รุนแรงเกินกว่าเหตุ ข่าวการซื้อบริการและการคุกคามทางเพศกับนักเรียน รวมไปถึงข่าวการเผยแพร่การกระทำผิดหรือเสนอปมด้อยของนักเรียนผ่านทางออนไลน์ ซึ่งเป็น

กระแสสังคมที่มีผลกระทบรวดเร็วและรุนแรงมาก สร้างความเสียหายเสื่อมเสียให้กับภาพพจน์ และลดทอนความเชื่อถือศรัทธาของความเป็นครู เนื่องจากครูเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญยิ่ง ต่อความเจริญของบุคคล สังคม และประเทศชาติ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2558, น. 3) เป็นต้นแบบของการพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ และด้านคุณธรรมจริยธรรมที่จะต้องเป็นแม่พิมพ์และเป็นบุคคลตัวอย่างของนักเรียนที่เป็นเยาวชน และเป็นอนาคตของชาติ และเพื่อที่จะเป็นการช่วยบรรเทาปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ในปัจจุบัน ตามบริบทของสังคมไทยที่ส่วนใหญ่เคารพนับถือพระพุทธศาสนา ความสำคัญของครูยิ่งมีความใกล้ชิดด้วยการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เป็นปกตินิสัย การปฏิบัติศาสนกิจเป็นประจำ การพัฒนาจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรม เหล่านี้ ซึ่งผู้เขียนมองว่า การนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเพื่อพัฒนาความคิดและเจตคติที่ดีต่อความเป็นครู รวมทั้งจริยธรรมและค่านิยมที่ดีงามต่าง ๆ

ด้วยเหตุนี้ หากสถาบันการศึกษาทุกระดับได้ครูที่มีคุณภาพควบคู่กับคุณธรรมจริยธรรมเชิงพุทธแล้ว ย่อมเป็นที่เชื่อมั่นได้ว่า การพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน จะต้องประสบความสำเร็จ ดังนั้นผู้เขียนจึงมุ่งหวังว่า การแสวงหาแนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมในเชิงพุทธกับการพัฒนาบุคคลที่จะเข้ามาสู่วิชาชีพครูให้มีความรู้ความสามารถทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ในปัจจุบัน หากมีคุณธรรมจริยธรรมประกอบกับความรู้ความเข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้และเพียงพอตามหลักพระพุทธศาสนา การตระหนักและการเสริมสร้างคุณค่าของความเป็นครูในศตวรรษที่ 21 ก็จะสามารถประพุดติและดำรงตนได้อย่างเหมาะสม เสริมสร้างความเชื่อมั่น ความเคารพและความศรัทธา มาสู่อาชีพครูในฐานะที่เป็นแม่พิมพ์ของชาติตามยุคสมัยใหม่อย่างแท้จริง

ความหมายและความสำคัญของจริยธรรมเชิงพุทธในศตวรรษที่ 21

จริยธรรมเชิงพุทธ หรือที่เรียกว่า พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) หมายถึง ศาสตร์สำหรับการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข และเพื่อพ้นทุกข์ในที่สุด ซึ่งมี 3 ระดับด้วยกัน ใน 3 ระดับนี้จะแบ่งระดับกันอย่างไร มีอะไรเป็นเกณฑ์วัด ซึ่งต้องอาศัยการเรียนรู้ค่อนข้างมาก มิฉะนั้นจะสับสนไม่น้อย เพราะพระพุทธศาสนาเป็นระบบศีลธรรม มีชื่อหลักธรรมและความคิดเกี่ยวกับศีลธรรมจำนวนมาก บางประการนั้นสรุปไว้ในกลุ่มเดียวกัน ถือว่าศีลธรรมจากมุมมองต่างกัน การแบ่งชั้นศีลธรรมในหลายกรณีจะปะปนหรือไขว้กันอยู่ บางหัวข้อเล็กนั้นปรากฏอยู่ในหลายหัวข้อใหญ่ เช่นคำว่า “ทาน” ปรากฏอยู่ในข้อแรกแห่งทศพิธราชธรรม ข้อแรกของบารมี 10 ทศ ข้อแรกของสังคหวัตถุ 4 ข้อแรกของบุญกิริยาวัตถุ 10 เป็นต้น นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าอริยมรรคทั้ง 8 องค์ จัดลง

ได้ในไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยถือว่าศีลเป็นเบื้องต้นของสมาธิ และสมาธิเป็นบาทให้เกิดปัญญาญาณ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556, น. 46)

พระพุทธศาสนาเริ่มต้นจากการมองเห็นทุกชีวิตเป็นทุกข์ มีเป้าหมายอย่างเดียวกัน คือความเข้าใจเรื่องทุกข์และการกำจัดทุกข์ ในบทเทศนาชื่อธัมมจักกัปปวัตถสูตร พระพุทธเจ้าตรัสลักษณะของทุกข์ว่า การเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ ความโศก ความร่ำพัน ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข์ ไม่ได้สิ่งที่ตนอยากได้ก็เป็นทุกข์ (ม.ม. (ไทย) 12/120/118) ทุกข์เป็นข้อแรกหลักธรรมอริยสัจ 4 และอริยสัจนี้เองถือว่าเป็นศูนย์กลางแห่งธรรมทางศาสนา เพราะจะอธิบายมุมมองชีวิต ธรรมชาติของชีวิตที่ต้องประกอบด้วยทุกข์อย่างไร รวมทั้งขยายผลไปถึงวิธีที่จะพ้นทุกข์ จนถึงเรื่องของสมาธิที่สามารถพัฒนาจิต ถือเป็นหลักการแก้ปัญหาในระดับต่าง ๆ

จากคำกล่าวที่ว่าพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่เน้นในการพัฒนาจิตใจของบุคคลเป็นหลัก โดยไม่เน้นยึดติดกับวัตถุภายนอก เนื่องจากพุทธศาสนานั้นเองมองว่าวัตถุภายนอกนั้นจะเป็นอย่างไรก็ตามก็หาไม่มีอิทธิพลมากเท่ากับจิตใจอยู่ในสภาพที่ปล่อยวางไม่ กล่าวคือหากจิตใจดีหรือได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมแล้ว สิ่งอื่น ๆ ย่อมจะได้รับการอานิสงส์พร้อมไปด้วย ส่วนศตวรรษที่ 21 หรือศาสตร์สมัยใหม่หรือวิทยาศาสตร์นั้นให้ความสำคัญกับวัตถุสิ่งของ เพราะพื้นฐานของศาสตร์สมัยใหม่เน้นให้ความสำคัญกับการปรับปรุงพัฒนาภายนอกหรือวัตถุที่สัมผัสได้เป็นหลัก ดังนั้น แนวทางของศตวรรษที่ 21 เน้นเพียงการได้มีความสุขกับการมีจำนวนวัตถุสิ่งของมาก ๆ ความทุกข์และความสุขที่แต่ละบุคคลมีนั้นเป็นเพียงการเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการที่มีการมีวัตถุน้อยหรือมากเท่านั้น ส่วนในยุคปัจจุบันนั้นศาสตร์สมัยใหม่หรือพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ ในยุคของศตวรรษที่ 21 สามารถร่วมกันเพื่อสร้างความรู้ที่การนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้าเป็นอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม ในประเด็นนี้คือการทำงานร่วมกันในเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าด้วยกันอันเป็นการทำงานร่วมกันแบบส่วนรวม ในวิทยาการและศาสตร์การเรียนรู้ใหม่ ๆ เช่น ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสนา พุทธเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธ สังคมวิทยาเชิงพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2553, น. 16)

ความหมายและความสำคัญของการเป็นครูในศตวรรษที่ 21

คำว่า “ครู” นั้น มีนักวิชาการ นักการศึกษา ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครู” ไว้อย่างหลากหลายพอสรุปได้ดังนี้ คือ

ความหมายของครูตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า คำว่า “ครู” นั้นมาจากรากศัพท์ในภาษาบาลีว่า “คุรุ-คุรุ” หรือจากภาษาสันสกฤตว่า “คุรุ”

ในความหมายที่เป็นคำนาม แปลว่า “ผู้สั่งสอนศิษย์หรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์” ส่วนในความหมายที่เป็นคำวิเศษณ์ในภาษาบาลี แปลว่า หนัก สูง ส่วนภาษาสันสกฤต แปลว่า ใหญ่ หรือหนัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 235)

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้อรรถาธิบายความหมายของ “ครู” ไว้ว่า ในสมัยดั้งเดิม คำว่า “ครู” เป็นคำที่สูงมาก “ครูเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ” และนำวิญญาณไปสู่คุณธรรมชั้นสูง เป็นเรื่องทางจิตใจโดยเฉพาะ ครูเป็นผู้ควรเคารพหรือมีความหนักที่เป็นหนักอยู่เหนือศิระะ เป็นเจ้าเหนืออยู่เหนือศิระะทุกคน (พุทธทาสภิกขุ, 2529, น. 92) ดังนั้น คำว่าครูจึงหมายถึง “ผู้เปิดประตูทางวิญญาณของศิษย์เพื่อนำศิษย์สู่คุณธรรมชั้นสูง” คำว่า “วิญญาณ” ในที่นี้จึงหมายถึง ความรู้สึกนึกคิดนั่นเอง (ยนต์ ชุ่มจิต, 2558, น. 3)

ความหมายของครุตตามที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ในมาตรา 4 ได้นิยามความหมายคำว่าครูไว้ว่า “ครู” หมายถึง บุคลากรวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

จากความหมายของครูข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่า ภารกิจที่สำคัญยิ่งของวิชาชีพครู คือ การสอน การสอนเป็นกระบวนการเฉพาะตัวและมีความซับซ้อน เป็นกระบวนการที่ผสมผสานระหว่างศาสตร์และศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 21 กล่าวคือ การเป็นครูนั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก คือองค์ประกอบทางด้านความสามารถและบุคลิกภาพส่วนตัว หรือที่เรียกว่า “องค์ประกอบทางจิตวิสัย” ประการที่สอง เป็นองค์ประกอบทางด้านความรู้ในหลักวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาจากสถาบันการศึกษาหรือจากผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ องค์ประกอบด้านนี้เรียกว่า “องค์ประกอบทางด้านวัตถุวิสัย” กล่าวโดยสรุปก็คือ ไม่ว่าจะเป็นครูสอนวิชาใดหรือระดับใด สิ่งสำคัญที่ผู้ประกอบวิชาชีพครูจำเป็นต้องมีอย่างยิ่ง คือ ความรู้ในหลักวิชาที่จะสอนและความสามารถในการสอน

อย่างไรก็ตาม เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไปตามกระเทคโนโยลี ผู้ประกอบวิชาชีพครูทุกคนต้องตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นครูให้มากขึ้นกว่าเดิม เพราะการเป็นครูนั้น มิใช่แต่จะมีความรู้ในหลักวิชาการที่จะสอนนักเรียนก็จะเป็นครูที่ดีได้ การที่บุคคลจะประกอบวิชาชีพครูได้อย่างมีความสุขนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น ๆ อีกหลายประการ ถึงแม้ว่าครูจะมีความแตกต่างกันในด้านบุคลิกภาพบางอย่าง แต่ครูก็ต้องมีลักษณะบางอย่างที่คล้ายคลึงกันบ้าง เป็นต้นว่า การมีสติปัญญาไหวพริบดี รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีความเมตตากรุณา มีอารมณ์ขัน ยิ้มแย้มแจ่มใส จิตใจกว้าง ยอมรับการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกของนักเรียน และมีความอดทนต่อคำพูดหรือการกระทำของนักเรียนบางคน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งสำหรับการเป็นครูที่ดีและการเป็นครูแห่งยุคอนาคต

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ได้แบ่งครูผู้สอนออกเป็นหลายประเภท ตามกำลังแห่งสติปัญญา ความรู้ความสามารถ และหน้าที่ของครูประเภทนั้น ๆ เช่น ศาสตราจารย์ อธิการ และทศปาโมกษ์ เป็นต้น ซึ่งท่านเหล่านั้น ย่อมดำรงอยู่ในฐานะเหมือนกัน กล่าวคือ มีหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ศิษย์ ในบรรดาครูเหล่านั้น พระพุทธเจ้า ซื่อว่าเป็นเลิศ คือ ทรงเป็นพระบิดาแห่งครูทั้งหลาย เพราะพระองค์ทรงมีคุณสมบัติหลายประการทั้งในด้านบุคลิกภาพและคุณธรรม ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระบรมครู กล่าวคือ เป็นจอมศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงมีเทคนิคและวิธีการสอนเป็นเลิศเพื่อให้ชาวโลกได้บรรลุธรรม พุทธจริยาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของพระองค์ที่ทรงกระทำในฐานะบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่มวลมนุษยชาติ เหล่าพระประยูรญาติและในฐานะความเป็นพระพุทธเจ้า ปฏิปทาของพระพุทธองค์เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพระบรมครูของโลกอย่างแท้จริง

หน้าที่และความรับผิดชอบของครูตามหลักทางพระพุทธศาสนา

หน้าที่และความรับผิดชอบของครูตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหน้าที่ของครูอาจารย์พึงกระทำต่อศิษย์ และศิษย์พึงกระทำต่อครูอาจารย์ไว้ตามหลักทศ 6 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1. หน้าที่ของครูอาจารย์ที่พึงกระทำต่อศิษย์ตามหลักทศ 6 ได้แก่
  - 1.1 ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี
  - 1.2 สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
  - 1.3 สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
  - 1.4 ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ
  - 1.5 สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ คือ สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัว รักษาตัวในอันที่จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยดี
2. หน้าที่ของศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์ตามหลักทศ 6 ได้แก่
  - 2.1 ลูกขันท่อนรับเมื่อครูอาจารย์เข้ามาหา
  - 2.2 เข้าไปหาเพื่อบำรุง คอยรับใช้ ขอคำปรึกษา ซักถาม และรับคำแนะนำ เป็นต้น
  - 2.3 ใฝ่ใจเรียน คือ มีใจรัก เรียนด้วยศรัทธา และรู้จักฟังให้เกิดปัญญา
  - 2.4 ประณินบัติ ช่วยบริการ
  - 2.5 เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ คือ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญของศิษย์

ในเรื่องนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้อธิบายถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของครูตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เมื่อครั้งที่ท่านยังดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชวรมุนี ได้อธิบายไว้ในหนังสือปรัชญาการศึกษาไทย พอสรุปได้ 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง หน้าที่ในการสั่งสอนศิลปะวิทยาการทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่ศิษย์ หน้าที่ในด้านนี้เรียกว่าเป็น “ศิลปทายก” หรือ “ศิลปทายก” ส่วนหน้าที่ประการที่สองนั้น คือ เป็น “กัลยาณมิตร” ของศิษย์ หน้าที่ในด้านนี้ คือ คอยอบรมสั่งสอนมิให้ศิษย์กระทำความชั่ว ช่วยชี้แนะให้ศิษย์กระทำแต่ความดีทั้งปวง พยายามอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญหน้าที่ในด้านนี้มากกว่าประการแรก ทั้งนี้เพราะถ้าหากครูคอยสั่งสอนศิลปะวิทยาการทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่ศิษย์จนศิษย์ทุกคนมีความรู้ความสามารถในกิจการงานทั้งปวง แต่ทว่ามิได้อบรมสั่งสอนให้ศิษย์เป็นคนดีมีคุณธรรม คนที่มีความรู้ความสามารถดี มีปัญญานั้นอาจจะนำความเก่งความสามารถของตนไปกระทำในสิ่งที่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ก็นำความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง หากเป็นเช่นนั้น การมีความรู้มาก การเป็นคนเก่ง อาจนำความเดือดร้อนมาให้ตนเองและผู้อื่น ซึ่งย่อมไม่เป็นที่ปรารถนาของสังคมส่วนรวม (พระราชวรมุนี, 2528, น. 53-57)

การเสริมสร้างคุณลักษณะของครูที่ดี

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะได้อธิบายถึงการเสริมสร้างคุณลักษณะของครูที่ดีอยู่ 2 ประการ คือ คุณลักษณะของครูที่ดีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา และคุณลักษณะของครูที่ดีในยุคศตวรรษที่ 21 ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

1. คุณลักษณะที่ดีของครูตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

คุณลักษณะของครูที่ดีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น สามารถนำมายึดถือปฏิบัติได้ทุกหมวดหมู่ ให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น อย่างไรก็ตามสำหรับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับครูมากที่สุดและถือว่าเป็น “คุณธรรมพื้นฐานของความเป็นครู” หรือ คุณลักษณะของครูดี หลักธรรมหมวดนี้ คือ กัลยาณมิตรธรรม ซึ่งมีอยู่ 7 ประการ คือ

1.1 ปิโย (น่ารัก) คือ บุคคลที่เป็นครูนั้นจะต้องเป็นผู้ที่น่ารัก ศิษย์ได้พบเห็นแล้วรู้สึกทำให้อยากเข้าไปพบหาปรึกษาไต่ถาม สบายใจเมื่อได้พบปะพูดคุยกับครูอาจารย์ผู้นั้น การกระทำตนให้เป็นผู้ที่น่ารักของศิษย์นั้นมีไช้การที่ครูไม่ยอมว่ากล่าวตักเตือนเมื่อศิษย์ทำสิ่งใดผิดพลาด ตรงกันข้ามจะต้องกระทำหน้าที่ของครูให้สมบูรณ์ตลอดเวลา นั่นคือ หากศิษย์คนใดกระทำไม่ถูกต้อง ครูจะต้องคอยชี้แนะ ตักเตือน ห้ามปรามมิให้ศิษย์กระทำสิ่งนั้น ๆ

1.2 ครู (นำเคารพ) คือ บุคคลที่เป็นครูนั้นต้องเป็นผู้ที่ประพฤติตนเหมาะสมแก่ฐานะของความเป็นครู กระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งพฤติกรรมทางกายและทางวาจา จิตใจสงบ เยือกเย็น มีเหตุมีผล ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ เป็นคนเสมอต้นเสมอปลายทุก ๆ กรณี มีบุคลิกลักษณะประดุจดังผู้ทรงศีล ทำให้เป็นที่น่าเคารพศรัทธาเลื่อมใสของศิษย์

1.3 ภาวนีโย (นำเจริญใจหรือนายกย่อง) คือ บุคคลที่เป็นครูนั้น จะต้องกระทำตนให้เป็นที่น่าเจริญใจหรือนายกย่องของศิษย์และบุคคลทั่วไป มีความรู้และภูมิปัญญาอย่างแท้จริง มีคุณธรรมความดีควรแก่การกราบไหว้บูชาของศิษย์เสมอ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะบังเกิดมีในตัวครูได้ ผู้ที่เป็นครูจะต้องหมั่นฝึกอบรมตนให้เจริญองกวมศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เป็นผู้มิวิสัยทัศน์ เปิดใจรับความรู้ใหม่ ๆ ไม่กระทำตนย่ออยู่กับที่ เป็นครูเวลาทำการสอน เป็นนักเรียนเมื่อมีเวลาว่าง เป็นนักสากลนียม ถือศาสนาเป็นหลักใจ ไม่เป็นคนมีมีฉฉาทิฎฐิ เชื้อกฏแห่งกรรม เป็นผู้รักษากายด้วยศีล ควบคุมจิตด้วยสมาธิ และควบคุมความเห็นด้วยปัญญา หากครูคนใดมีลักษณะดังกล่าว ย่อมเป็นที่น่าเจริญใจเมื่อศิษย์ได้พบเห็น หรือเป็นที่นายกย่องของศิษย์และบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ ผู้เป็นครูจะต้องพยายามพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในด้านอื่น ๆ ให้เจริญก้าวหน้า ไม่ปล่อยชีวิตให้ซอมซ่อ นำहतหู่แก่ผู้พบเห็นทั่วไป

1.4 วัตตา (มีระเบียบแบบแผน) คือ บุคคลที่เป็นครูนั้นจะต้องกระทำตนให้เป็นผู้ที่เคารพระเบียบกฎเกณฑ์ มีระเบียบแบบแผน ขณะเดียวกันก็คอยอบรมตักเตือนให้ศิษย์เป็นผู้มีระเบียบแบบแผน ว่ากล่าวตักเตือนในสิ่งที่ควรกระทำ เป็นที่ปรึกษาที่ดีของศิษย์ด้วย กล่าวโดยรวมคุณลักษณะของครูในข้อนี้ คือ ความเป็นผู้มีระเบียบแบบแผนของครูและคอยอบรมตักเตือนศิษย์ให้อยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ด้วย

1.5 วจนักษโม (อดทนต่อถ้อยคำ) คือ บุคคลที่เป็นครูนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความอดทนต่อถ้อยคำพูดของศิษย์ที่มากระทบต่อความรู้สึก เพราะบางครั้งคำพูดของศิษย์ที่กล่าวออกมานั้นอาจจะทำให้ครูรู้สึกไม่พอใจหรือไม่สบายใจ ครูก็ต้องอดทนและพร้อมที่จะรับฟังข้อซักถามและให้ปรึกษาหารือ แนะนำ ไม่เปื้อน ไม่ฉุนเฉียว

1.6 คัมภีรญจะ กถัง กัตตา (แถลงเรื่องได้อย่างลึกถ้ำ) คือ บุคคลที่เป็นครูนั้นจะต้องมีความสามารถในการสอน มีความสามารถในการใช้คำพูดอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ให้ศิษย์ฟังได้อย่างแจ่มแจ้ง มีความรอบรู้ในเรื่องที่จะพูด และต้องพยายามหาวิธีการที่สามารถถ่ายทอดให้ศิษย์เข้าใจได้ง่ายที่สุด กล่าวคือ สามารถอธิบายเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายได้

1.7 โน จัฎฐาเน นโยชเย (ไม่ชักนำศิษย์ไปในทางที่เสื่อม) คือ บุคคลที่เป็นครูนั้นจะต้องไม่ชักนำศิษย์ไปในที่ต่ำทรามใด ๆ สิ่งใดเป็นความเสื่อมโทรมทางจิตใจ จะไม่ชักนำศิษย์ไปในทางนั้น ในขณะที่เดียวกัน ผู้ที่เป็นครูก็ต้องไม่ประพฤติสิ่งเสื่อมทรามทั้งหลายทั้งปวงให้ศิษย์เห็น ครูจะต้องหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอบายมุขทั้งปวง

คุณลักษณะของครูตามหลักกัลยาณมิตตธรรม ทั้ง 7 ประการ หากบังเกิดกับผู้ที่เป็นครูคนใดแล้ว บุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นครูที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมและประเทศชาติ

2. คุณลักษณะของครูที่ดีในยุคศตวรรษที่ 21

ในยุคศตวรรษที่ 21 หรือที่เรียกกันว่ายุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งโลกไร้พรมแดน เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารที่มนุษย์สามารถติดต่อถึงกันได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่เป็นครูในยุคสมัยใหม่ จึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการใหม่ ๆ ที่แพร่กระจายไปทุกสังคมโลก ความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนจากตำราอาจไม่เพียงพอ จำเป็นต้องศึกษาหาความรู้จากแหล่งอื่น ๆ เพิ่มเติมเสมอ เพื่อให้มีความรอบรู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันที่มีทั้งทางบวกและทางลบ อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะที่เป็นความดีเป็นสัจธรรม ดังนั้น หากพิจารณาถึงคุณลักษณะที่สำคัญ ๆ ของครูที่ดีในยุคศตวรรษที่ 21 จะได้แก่คุณลักษณะดังต่อไปนี้ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2558, น. 141-148)

2.1 รู้ดี – เป็นคุณลักษณะประการแรกของบุคคลที่เป็นครูทุกคน คือ ต้องมีความรู้ดี การมีความรู้ดีที่มีความหมายกว้างที่สำคัญ ได้แก่ (1) ความรู้ในเนื้อหาที่จะสอน (2) ความรู้ในจิตวิทยาการเรียนการสอน (3) ความรู้ในหลักการสอน (4) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจ (5) ความรู้เรื่องการบริหารเมือง (6) ความรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมรวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี (7) ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและวรรณคดีที่สำคัญของชาติ (8) ความรู้และความสามารถในการใช้ภาษาไทยเป็นอย่างดีและความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ (9) ความรู้ความสามารถในการประพันธ์โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน (10) ความรู้เรื่องสภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคม (11) ความรู้เรื่องธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (12) ความรู้เรื่องการใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ความรู้ในด้านต่าง ๆ เหล่านี้ หากครูอาจารย์สามารถพัฒนาตนเองได้มากเพียงใด ย่อมช่วยสร้างศักยภาพความเป็นครูและการปรับตัวสมดุลในยุคศตวรรษที่ 21 ได้มากเพียงนั้น

2.2 สอนดี – ความรู้ดีด้านเดียวไม่เพียงพอต่อความเป็นครูในยุคใหม่ ครูที่ดีนั้นจะต้องเป็นผู้มีความสามารถในการสอนคนด้วย ซึ่งความสามารถในการสอนนั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ที่สำคัญได้แก่ (1) รู้หลักการสอน (2) รู้จักนักเรียนที่จะสอน (3) รู้จักสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน (4) มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน (5) สุขภาพอนามัยสมบูรณ์ (6) บุคลิกภาพเหมาะสม (7) ความพร้อมที่จะเรียนรู้ของนักเรียน และ (8) มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ พร้อม ส่วนหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น ครูที่สอนดีนั้นจะต้องมีลีลาการสอน 4 ประการ คือ (1) สันทัดสนา

คือ สามารถชี้แจงได้ชัดเจน (2) สมาทปนา คือ สอนแล้วนักเรียนอยากปฏิบัติตาม (3) สมุตเตชนา คือ สอนแล้วนักเรียนเกิดความกล้าที่จะกระทำตามที่ครูสอน และ (4) สัมปหังสนา คือ นักเรียนเกิดความร่าเริงบันเทิงใจกับการได้เรียนรู้ในสิ่งนั้น ๆ

2.3 มีวิสัยทัศน์ - นอกจากมีความรู้ดีและสอนดีแล้ว ครูดีในยุคสมัยใหม่นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์อีกด้วย กล่าวคือ ผู้เป็นครูจะต้อง “มองการณ์ไกลใช้ปัญญา” หรือในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “จักขุมา” การมองการณ์ไกลใช้ปัญญาหรือมีวิสัยทัศน์นั้น คือ ความสามารถในการมองเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต การมีวิสัยทัศน์จะช่วยทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ และสามารถปรับตัวได้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นครูดีในยุคใหม่จะต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์

2.4 เจนจัดฝึกฝนศิษย์ - การมีความรู้ดี สอนดี มีวิสัยทัศน์ แต่ถ้าไม่เจนจัดการฝึกฝนศิษย์แล้วยังไม่สามารถจะเป็นครูที่ดีได้ ทั้งนี้เพราะการสอนให้คนมีความรู้ในศิลปวิทยาการต่าง ๆ นั้น เป็นงานที่ไม่ยากเกินกำลังของผู้สอนทั่วไป งานที่ยากยิ่งของผู้ที่มีวิญญานความเป็นครู คือ การอบรมฝึกฝนให้คนเป็นมนุษย์ การเป็นมนุษย์ หมายถึง การเป็นผู้มีจิตใจสูง เป็นผู้ที่มีคุณธรรม รู้จักผิดชอบชั่วดี มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป และจะต้องสร้างแต่ความดีให้กับตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอ สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว จะบังเกิดแก่ศิษย์ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จะต้องอาศัยครูที่มีความเจตนาในการฝึกฝนศิษย์ นั่นคือ จะต้องมีความยินดีพอใจที่จะอบรมสั่งสอนศิษย์ มีความอดทนที่จะพร่ำสอน แม้ว่าศิษย์ของตนจะฝึกฝนยากเพียงใดก็ตาม

2.5 ดวงจิตใฝ่คุณธรรม - ความเจตนาในการฝึกฝนอบรมศิษย์ให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจะไร้ผลถ้าหากผู้ทำหน้าที่ในการฝึกฝนอบรม คือ ครูเป็นผู้ที่ไร้คุณธรรม ทั้งนี้เพราะการจะอบรมสั่งสอนให้ผู้ใดเป็นอย่างไร่นั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนจะต้องกระทำตนให้เป็นแบบอย่าง ดังพุทธศาสนสุภาษิตกล่าวไว้ว่า “อตตานญเจ ตถา กยิรา ยถณณมนุสสาสติ.” แปลว่า “ถ้าพร่ำสอนผู้อื่นฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น” ดังนั้น ครูดีในยุคศตวรรษที่ 21 หรือในยุคใด ๆ ก็ตามจะต้องเป็นผู้ที่ “ใฝ่ดี” หมายความว่า ดวงจิตของผู้ที่เป็นครูนั้นจะต้องใฝ่ในคุณความดีต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นศิษย์และบุคคลทั่วไปได้เห็นว่า ผู้เป็นครูนั้นเป็นคนดีมีคุณธรรม สมควรได้รับการยกย่องให้เป็นปูชนียบุคคล สำหรับคุณธรรมที่ครูควรศึกษาและน้อมมาปฏิบัตินั้นมีมากมายในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

2.6 งามเลิศล้ำด้วยจรรยา - ครูที่ดีจะต้องงามด้วยจรรยา คือ ความประพฤติหรือกิจกรรมารยาทของความเป็นครู สำหรับจรรยา มารยาทที่ครูไทยควรตระหนักและฝึกฝนปฏิบัติมีอยู่ 2 นัยด้วยกัน คือ นัยแรกได้แก่ จรรยา มารยาทแบบไทย ๆ คือการปฏิบัติตามมารยาทไทยให้ถูกต้องเหมาะสม เช่น การไหว้พระ การไหว้บุคคลต่าง ๆ การกราบบุคคล การกราบพระ การประเคนของพระ การรับของการส่งของ ตลอดจนการเข้ารับพระราชทานสิ่งของ เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้เป็นครูยังจำเป็นต้องงามด้วยมารยาททางสังคมอีกด้วย ส่วนอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ จรรยาวิชาชีพ หรือ จรรยาบรรณ ซึ่งถือว่าเป็นเกณฑ์มาตรฐานประการหนึ่งของอาชีพชั้นสูง หรือวิชาชีพ ครูที่งามด้วยมารยาท งามด้วยความประพฤติ ย่อมเสริมสร้างบุคลิกภาพของความเป็นครูให้เป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใสของศิษย์และบุคคลทั่วไป ในขณะที่เดียวกัน ครูที่รักษาจรรยาวิชาชีพหรือจรรยาบรรณครูได้อย่างครบถ้วน ย่อมนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ศิษย์ตน รวมทั้งช่วยเสริมสร้างเกียรติและศักดิ์ศรีให้กับสถาบันวิชาชีพครูด้วย ดังนั้น ครูทุกคนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจ จดจำจรรยาบรรณหรือจรรยาวิชาชีพของตนให้แม่นยำ และพยายามปฏิบัติตามจรรยาบรรณให้ได้ครบถ้วนสมบูรณ์

2.7 มีศรัทธาความเป็นครู - นอกจากผู้เป็นครูจะต้องงามเลิศล้ำด้วยจรรยา มารยาทและจรรยาวิชาชีพแล้ว การมีความเชื่อและความศรัทธาในความเป็นครูก็เป็นอีก คุณลักษณะหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างและค้ำจุนให้เกิดความเป็นครูโดยสมบูรณ์ขึ้น ครูที่มีศรัทธา ในความเป็นครูจะมีพฤติกรรมหลัก คือเห็นความสำคัญของวิชาชีพครูและรักษาชื่อเสียงของ วิชาชีพครูอยู่เสมอ ส่วนพฤติกรรมที่บ่งชี้ เช่น สนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรวิชาชีพครู เข้าร่วมกิจกรรมวิชาชีพครูเสมอ ร่วมมือและส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู ตั้งใจ ปฏิบัติหน้าที่การทำงาน รักษาความสามัคคี ช่วยเหลือการทำงานของเพื่อนร่วมวิชาชีพเดียวกัน ปกป้องเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นครู รักและเมตตาต่อศิษย์ รักในการสอนมากกว่าการ ทำงานอย่างอื่น ไม่แสดงอาการท้อแท้เมื่อมีภาระงานสอนมาก สอนด้วยความสนุกสนาน และไม่ชวนขวยหวานงานอื่นทำแม้รายได้จะน้อยกว่าก็ตาม

2.8 ดำรงอยู่ด้วย ศิล สมาธิ ปัญญา - ศิล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักการใน พระพุทธศาสนาที่ต้องศึกษาสามอย่าง ซึ่งเรียกว่า ไตรสิกขา กล่าวคือ การเสริมสร้างลักษณะ ของครูที่ดีในยุคศตวรรษที่ 21 นั้น จำเป็นต้องศึกษาและปฏิบัติให้ครบไตรสิกขา

ศิลป คือ การประพฤติชอบด้วยกายและวาจา การมีระเบียบและการอยู่ร่วมกันใน สังคม ครูที่ดีต้องมีศิลป คือ ความมีวินัยและปฏิบัติตามกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันเพื่อให้มี ความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม เพราะศิลปคือความเป็นปกติวิสัยของคนเรา ไม่สร้างความเดือดร้อน วุ่นวายให้กับตนเองและผู้อื่น ครูผู้มีศิลปคือผู้ที่มีปกติประพฤติดี ศิลจึงเป็นเรื่องของการฝึก พฤติกรรมของครู โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน ส่วนเครื่องมือในการฝึกศิลปคือ วินัย จุดเริ่มต้น ของกระบวนการศึกษาและพัฒนาคนต้องอาศัยวินัยเป็นตัวจัดการ เพราะวินัยช่วยจัดเตรียม ชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาโดยจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและการอยู่ ร่วมกันในสังคมให้เหมาะสมกับการพัฒนาและเอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา เมื่อฝึกฝนจนเกิด เป็นพฤติกรรมที่เคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วก็เกิดเป็นศิลป

สมาธิ คือ ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด เป็นภาวะที่ จิตใจมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านซัดส่าย ดังนั้น ลึกซึ้งหรือการศึกษาในด้านสมาธิจึงเป็นเรื่อง

ของการฝึกอบรมจิตใจให้สงบแน่วแน่มั่นคง เพื่อให้เป็นจิตที่สามารถทำงานหรือใช้การได้ดี จิตที่ได้รับการฝึกฝนพัฒนาจะมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ (1) เป็นจิตที่มีคุณภาพหรือมีคุณธรรม เช่นมีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ เป็นต้น (2) เป็นจิตที่มีสมรรถภาพ หมายถึง เป็นจิตที่มีความเข้มแข็ง มีความสามารถ มีความพร้อมที่จะทำงานได้ มีความอดทน มีความเพียรพยายาม มีสติและมีสมาธิ เป็นต้น และ (3) เป็นจิตที่มีสุขภาพดีหรือที่เรียกว่ามีสุขภาพจิตดี คือ เป็นจิตที่สบาย มีความปราโมทย์ มีความปิติ มีความชุ่มชื่นเบิกบาน ผ่องใส สบายใจ และทำให้สบายได้เรื่อย ๆ บุคคลที่สามารถฝึกฝนพัฒนาตนให้เป็นผู้ที่จิตมีสมาธิได้ จะช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลายหายเครียด ยังหยุดความกลัดกลุ้มวิตกกังวล ทำให้ให้สบายและมีความสุข เสริมประสิทธิภาพในการศึกษาเล่าเรียนและการทำงานต่าง ๆ ตลอดจนสามารถช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้แก้ไขโรคได้ ทำให้เป็นบุคคลที่มีร่างกายผิวพรรณผ่องใสอยู่เสมอ สำหรับวิธีการฝึกฝนพัฒนาตนให้เป็นผู้มีสมาธิง่าย ๆ ก็คือ “ต้องพัฒนาตนให้มีศีลอยู่เนื่องนิจ ยึดติดหลักกอธิบาท 4 ในการทำงาน ฝึกให้เชี่ยวชาญในกระบวนการเจริญสมาธิ”

ปัญญา คือ ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว รู้ชัด ความรู้เท่าทัน รู้คุณรู้โทษรู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นการมองทะลุสภาวะหรือมองทะลุปัญหา ให้เกิดมีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษ ให้มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจให้ใฝ่รู้โดยเทคนิคการตั้งคำถามให้หาคำตอบด้วยตนเอง ฝึกฝนให้ค้นคว้าจดบันทึก ให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แล้วคิดวิเคราะห์ ประมวลผล ตลอดจนฝึกให้สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคลอยู่เสมอ ๆ และสร้างเงื่อนไขให้เกิดการนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง ให้มีทักษะชีวิต เท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอกและกิเลสภายในตน สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตได้ สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตให้มีฐานชีวิตที่ดีให้มีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรมให้เกิดปัญญาเข้าใจสัจธรรมในชีวิตได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถที่จะต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป (พระมหาพวงษ์นรินทร์ ฐิตวิโส, 2547, น. 6)

คุณลักษณะของครูไทยที่พึงประสงค์ในยุคศตวรรษที่ 21 คือ “รู้ดี สอนดี มีวิสัยทัศน์ เจนจัดการฝึกฝนศิษย์ ดวงจิตใฝ่คุณธรรม งามเลิศล้ำด้วยจรรยา มีศรัทธาความเป็นครู และดำรงอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา” หากบุคคลผู้เป็นครูสามารถฝึกฝนพัฒนาตนและเสริมสร้างคุณลักษณะดังกล่าวให้บังเกิดความมีในตนได้มากที่สุดแล้ว จะช่วยทำให้ตนเองผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนอบรม คือ ศิษย์ ครอบครัว ตลอดถึงสังคมประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้ารุ่งเรือง และในที่สุดจะช่วยทำให้ตัวผู้เป็นครูเองจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

บทสรุป

การเชื่อมโยงหลักการเสริมสร้างคุณลักษณะของครูที่ดีในศตวรรษที่ 21 โดยใช้หลักจริยธรรมเชิงพุทธ คือการใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการนำไปสู่การปฏิบัติทั้งในหน้าที่ ความรับผิดชอบของครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้หลักไตรสิกขา มาเป็นกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาบุคลากรวิชาชีพครู จากพื้นฐานที่เป็นคุณลักษณะของครูที่ดีจากยุคสมัยเดิมมาสู่ยุคสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 21 เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมความเป็นครู เพื่อก่อให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นครู เพื่อก่อให้เกิดความเจริญงอกงามของผู้ประกอบวิชาชีพครู หรืออาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมในวิชาชีพครู ก็คือ การทำความเข้าใจในคุณค่าของความเป็นครูให้ดีขึ้น อีกทั้งการตระหนักถึงคุณลักษณะของครูที่ดีที่เป็นพื้นฐานนั้น จะเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนของครู ป้องกัน แก่ไข และครูสมัยใหม่จะสามารถเผชิญกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต สามารถรับมือและปรับตัวตามยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2558). ความเป็นครู. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- พระราชวรมนูณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2528). ปรัชญาการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระมหาพงษ์นรินทร์ ฐิตวิโส. (2547). ไตรสิกขา องค์กรรวมแห่งการศึกษาที่สมบูรณ์ (ขยายความ). โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม : ฝ่ายหลักสูตรและตำรา.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่น.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยุทธ์ ธรรมจิตโต). (2553). วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). ฟ้าสาगरระหว่าง 50 ปี ที่สวนโมกข์ (ตอน 1). กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์.

